

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У ГОСПОДАРСЬКІЙ СИСТЕМІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 2(37), с. 113–117

Інтелектуальна власність є важливою економічною цінністю суспільства. Створення належних умов для реалізації та охорони прав інтелектуальної власності є невідкладною необхідністю. Зростанню інтелектуального потенціалу держави повинно максимально сприяти її законодавство. Право на інтелектуальну власність має бути не лише закріплене законами України, а й охоронятися державою.

Забезпечення ефективного розвитку держави може бути досягнуто за рахунок багатьох чинників, серед яких одним з основних є розвиток інтелектуальної власності. Сучасні світові тенденції розвитку суспільства визначаються такими факторами, як результати інтелектуальної діяльності. Для досягнення високого економічного і соціального рівнів та підвищення добробуту різних верств суспільства, пише В. Г. Паламарчук, кожна країна потребує розвиненої та добре налагодженої системи інтелектуальної власності. Наявність у державі сучасної, визнаної на міжнародному рівні системи охорони інтелектуальної власності є необхідним елементом зрілої державності. Створення саме такої системи має особливе значення для України — країни зі значним науково-технічним та інтелектуальним потенціалом [7, 3]. Справді, у сучасній Україні створені нові конкурентоспроможні ресурсозберігаючі технології, розроблено високотехнологічні процеси, впровадження яких у виробництво могло б принести значний економічний ефект. Світовий рівень мають фундаментальні результати досліджень з математики, теорії побудови нових інтелектуальних інформаційних технологій, розроблення принципів розумної поведінки кібернетичних пристроїв. Серед останніх досягнень слід згадати досліджен-

ня українських фізиків із проблем ядерного магнетизму, у галузі матеріалознавства та молекулярної фізіології. Тому в державі необхідно створити такі умови, за яких вона змогла б стати безпосереднім замовником та організатором досліджень і розробок на найсучасніших напрямках науково-технічного прогресу. Тобто прогрес в Україні в подальшому залежатиме від розвитку інтелектуальної діяльності, науки та освіти.

Проте, до проблем інтелектуальної власності зверталися здебільшого фахівці з цивільного права, такі як: О. А. Підпригора, О. О. Підпригора, О. М. Мельник, С. М. Клейменова, І. Р. Калаур, В. Г. Олюха, О. С. Кравченко, О. М. Пастухов, С. А. Дзіс, Є. В. Петров, О. М. Боярчук, Н. Е. Яркіна та ін. Представники науки адміністративного права і процесу також вивчали проблеми інтелектуальної власності, наприклад Г. В. Корчевний та Н. П. Дригаль. Фахівці з теорії та історії держави і права здебільшого зосереджували увагу на понятті, ознаках та властивостях договору, місці нормативно-правового договору в системі джерел сучасного права, а криміналісти, у свою чергу, розглядали об'єкт, суб'єкт, суб'єктивний та об'єктивний бік незаконного використання інтелектуальної власності.

Проблемам правового регулювання господарсько-договірних відносин в Україні

присвячена праця О. А. Беяневича “Господарський договір та способи його укладання”. Проте, навчальна література з господарського права, в основному, не містить жодної інформації щодо інтелектуальної власності, наприклад, це підручники з “Господарського права” О. М. Віника, В. С. Щербини та Л. А. Жука. До того ж, автори наукової та навчальної літератури з інтелектуальної власності здебільшого є представниками науки цивільного права. Тому помітних зрушень у вдосконаленні господарсько-правового регулювання інтелектуальної діяльності в Україні немає. Навпаки, це призвело до зменшення кількості підприємств, які використовують об’єкти промислової власності, скорочення числа зареєстрованих винахідників і раціоналізаторів, істотного зниження надходження заявок на об’єкти промислової власності. Нині становище з охороною прав інтелектуальної власності викликає занепокоєння. У чинному законодавстві міститься чимало неузгоджених положень та прогалін, нечітко сформульованих норм. Крім того, в Україні приймаються закони із запізненням, та й науково-теоретичні дослідження не встигають за розвитком інтелектуальної діяльності у господарській сфері. Наведені фактори свідчать про досить серйозні недоліки в чинному законодавстві, відсутність теоретичного підґрунтя, а отже виникає необхідність удосконалення теоретико-правового забезпечення інтелектуальної діяльності в господарській системі розвитку України. Отже, ця проблема є актуальною та потребує детального дослідження, особливо нині — в період зміни системи адміністративно-правового управління на принципово новий вид державного впливу на господарську діяльність.

Конституція України [4] проголошує право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості та гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв’язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Вона визначає принципові засади охорони права інтелектуальної власності. А саме,

кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, у тому числі і права інтелектуальної власності. Крім того, Конституція України проголошує право на захист прав і свобод людини. Кожному гарантується право оскарження у суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, у тому числі щодо прав і свобод творців інтелектуальної власності. Проте, проблема охорони права інтелектуальної власності не вирішується національним законодавством. Слід враховувати існування універсальних стандартів, що виражені у міжнародних конвенціях та вимогах співтовариства. Як зазначає С. Бондаренко, у більшості випадків міжнародні системи захисту прав інтелектуальної власності спираються на принцип попереднього використання всіх можливих національних засобів забезпечення прав людини, як необхідної умови включення чи застосування міжнародних регулятивних, контрольних та судових механізмів і процедур [1, 3]. Навіть при тому, пише В. Паламарчук, що міжнародне регулювання рано чи пізно сприймається національними правовими системами, воно все-таки має субсидіарний характер і застосовується як орієнтир при здійсненні правового регулювання національним законодавством із урахуванням реалій економіки, національних традицій, у тому числі, і традицій національної школи права [7, 3]. Отже право на інтелектуальну власність має бути закріплено законами України та охороняти як саме право інтелектуальної власності, так і права власників результатів інтелектуальної діяльності, чи їх законних користувачів.

Конституційні засади прав і свобод людини і громадянина лягли в основу чинного Господарського кодексу України (далі ГКУ) в частині, що стосується права інтелектуальної власності [2]. Проте, ГКУ не містить поняття інтелектуальної власності, його правове ви-

значення передбачено у Цивільному Кодексі України (далі ЦКУ). Згідно зі ст. 418 ЦКУ право інтелектуальної власності — це право особи на результати інтелектуальної, творчої діяльності або інший об’єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом [10]. На жаль, визначення змісту поняття “інтелектуальна власність” міжнародним законодавством не здійснено. Крім того, у навчально-наукових виданнях не міститься визначення інтелектуальної власності. Автори здебільшого не пропонують власного визначення, або ж відсилають до ЦКУ. Тому в підручнику “Право інтелектуальної власності” інтелектуальна власність визначається як частина цивільного права [8, 9]. Проте, регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності є складовою господарського права, що зумовлено необхідністю дослідження проблем раціонального використання інтелектуального потенціалу в господарській системі розвитку України також фахівцями з господарського права. Оскільки інтелектуальна власність підвищує ефективність господарської діяльності як господарюючих суб’єктів, так і держави в цілому, тому науковці повинні активно вишукувати та створювати належне теоретичне підґрунтя для реалізації права інтелектуальної власності в господарській діяльності.

На сьогодні у науці господарського права існує проблема встановлення природи прав, що виникають із факту створення результатів інтелектуальної діяльності. Так, Р. Б. Шишка вважає, що особисті немайнові права не можуть бути віднесені до права інтелектуальної власності. Вони є невідчужуваними і такими, що не підлягають передачі. Отже, право інтелектуальної власності становлять лише майнові права [11, 55–58]. Права на результати інтелектуальної діяльності, згідно з чинним законодавством, належать авторам чи особам, або особам, які успадкували ці права, чи тим, яким автори ці права уступили. Але при цьому, як правильно звертає увагу В. Г. Корчевний [5, 42], держава все-таки зберігає за собою право на примусове відчуження майнових прав у передбачених законом випадках і формах.

Право інтелектуальної власності, відповідно до ЦКУ [10], становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об’єктів права інтелектуальної власності визначається ЦКУ та іншим законом. Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом. Отже лише майнові права є обігоздатними, а особисті немайнові — ні.

Відзначимо, що за цієї умови виокремлено такі напрями визначення природи прав інтелектуальної власності: концепція інтелектуальної власності, що ґрунтується на віднесенні майнових і немайнових прав до речових; теорія особистості, що ґрунтується на віднесенні згаданих прав до особистих; теорія інтелектуальних прав, що виходить із віднесення авторських та патентних прав до прав особливого роду, які перебувають поза межами класичного поділу цивільних прав на речові, зобов’язальні та особові; теорія виключних прав, що ґрунтується на ідеї прав автора як виключно суб’єктивних, що дають йому можливість використовувати будь-яким, не забороненим законом способом результат інтелектуальної діяльності. Вони розглядаються у тісному зв’язку із специфічними особовими немайновими правами. На сьогодні у чинному законодавстві України ця концепція є пріоритетною. Кожна із відомих концепцій права інтелектуальної власності містить в собі об’єкт правової охорони, особливості правового статусу суб’єктів, межі, форми і способи втручання держави в особі уповноважених органів у діяльність суб’єктів господарської діяльності у сфері права інтелектуальної власності.

Загальне спрямування змін та доповнень до чинного законодавства чи прийняття нових нормативних актів залежить від прийнятої концепції права інтелектуальної власності. Саме концептуальний підхід до визначення природи цього права, об’єктів його правової охорони, прав та юридичних обов’язків суб’єктів зазначених праввідно-

син підвищить ефективність механізму їх правового регулювання [3, 22], а отже підвищить значення інтелектуальної власності у господарській системі розвитку України.

Завданням інтелектуальної діяльності є формування поваги до її історії, культури, мови, народних звичаїв, де основними цінностями мають бути права і свободи людини, висока особиста та суспільна культура. Витвори інтелектуальної діяльності створюються людьми з широким світоглядом. Тому, інтелектуальною діяльністю займаються передусім високоосвічені люди. Інтелектуальний потенціал, наука, високі технології справляють визначальний вплив на розвиток господарської системи сучасної держави. Справді, як правильно зазначає О. М. Мельник, теза про пріоритетність цього виду суспільно корисної діяльності в сучасних умовах не може бути спростована. ХХІ ст. — це століття інтелектуальної діяльності, рівень якого забезпечить науково-технологічний стан суспільного виробництва та інших видів суспільно корисної діяльності. Саме розвиток інтелектуальної, творчої діяльності зумовлюватиме стратегію і тактику соціально-економічного розвитку України. Масштаби творчої діяльності визначатимуть не тільки рівень добробуту народу України, а й передусім її політичну та економічну незалежність, її суверенітет і територіальну цілісність, безпеку й авторитет держави на міжнародному рівні та інші параметри престижу і процвітання держави [6, 12]. Наявний науково-технічний і творчий потенціал України дає їй можливість посісти у світі належне місце серед країн з високотехнологічним рівнем. Але це може статися за умови опанування інноваційного шляху розвитку, підвалинами якого мають бути інтелектуальна, творча діяльність та її результати — інтелектуальна власність. Отже, основою стратегічного курсу, його базовим принципом має стати реалізація державної політики, спрямованої на запровадження інноваційної моделі, утвердження України як високотехнологічної держави [9, 19]. Україна має чимало науково-технічних досягнень, які спроможні приносити вагомні прибутки у господарській

діяльності при раціональній організації їх використання.

Проте, для розвитку інтелектуальної діяльності в Україні необхідно створити надійний механізм захисту прав інтелектуальної власності, ефективну схему фінансування інноваційної діяльності за рахунок оптимального поєднання підприємницького капіталу та державної підтримки, забезпечити стимулювання наукових досліджень і розробок та їх упровадження у виробництво. Крім того, необхідно адаптувати національне законодавство з інтелектуальної власності, узгодити його з нормами міжнародного права, що, у свою чергу, дасть змогу забезпечити виконання міжнародних зобов'язань України у сфері інтелектуальної діяльності. Доцільно створити систему правового регулювання інтелектуальної діяльності з урахуванням світового досвіду та динаміки, в якій перебуває інтелектуальна власність. Законодавство має прийматися в інтересах громадян України, господарюючих суб'єктів, держави в цілому. Потрібно вирішити низку організаційно-правових проблем, які б сприяли розвитку інтелектуальної діяльності у господарській системі розвитку. Наша держава практично повинна створити нове законодавство з інтелектуальної власності, причому в багатьох випадках засноване на міжнародних принципах та стандартах, які раніше в практиці нашої держави не використовувалися. Виходячи з реальних можливостей інтелектуального, творчого потенціалу України, запропоновані напрями мають бути розв'язані якомога швидше, на підґрунті широкого розгортання інтелектуальної діяльності у господарській системі розвитку України.

Література

1. Бондаренко С. Захист авторського права і суміжних прав у національному законодавстві // Інтелектуальна власність, 2001. — № 1. — С. 28–31.
2. Господарський Кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями. — К.: ПАЛІВО-ДА А. В., 2009. — 192 с.
3. Європейський вибір: концептуальні засади стратегічного та соціального розвитку України на 2002–

2011 роки / Послання Президента України до Верховної Ради України // Уряд. кур'єр. — 2002. — № 100.

4. Конституція України // ВВР України. — 1996. — № 30. — Ст. 142.

5. Корчевний Г. В. Адміністративна відповідальність за порушення авторських та суміжних прав // Дис. канд. юрид. наук. — Одес. Нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — О., 2002. — 178 с.

6. Мельник О. М. Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні.: Автореф. дис. д-р юрид. наук. — К.: Нац. Акад. упр. України, 2004. — 37 с.

7. Паламарчук В. Інтелектуальна власність у правовому вимірі // Інтелектуальна власність. — 2001. — № 1–2. — С. 3.

8. Підпригора О. А. Право інтелектуальної власності: Підруч. / О. Б. Бутнік-Сіверський, П. П. Крайнів, О. М. Мельник та ін., за заг. ред. О. А. Підпригори. — К.: Концерн “Вид. дім”. — 2004. — 672 с.

9. Послання Президента України до Верховної Ради. Європейський вибір: концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки. — К.: Інформ.-вид. центр Держкомстату України. — 2002. — 74 с.

10. Цивільний кодекс України // ВВР України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.

11. Шишка Р. Б. Право інтелектуальної власності: погляд на проблему // Право України. — 1999. — № 1. — С. 55–58.

В Україні необхідно вирішити низку організаційно-правових проблем, які мають сприяти захисту прав інтелектуальної власності у господарських відносинах. Держава повинна створити практично нове законодавство з інтелектуальної власності, оскільки в багатьох випадках у підвалини законодавства мають бути закладені саме ті міжнародні принципи та стандарти, які раніше в національній юридичній практиці не застосовувалися.

В Украине необходимо решить ряд организационно-правовых проблем, которые должны способствовать защите прав интеллектуальной собственности в хозяйственных отношениях. Государство должно создать практически новое законодательство в области интеллектуальной собственности, поскольку во многих случаях в основу законодательства должны быть заложены именно те международные принципы и стандарты, которые ранее в национальной юридической практике не применялись.

In Ukraine it is necessary to solve a number of organizational and legal problems that should contribute to the protection of intellectual property in economic relations. The state should create a virtually new legislation on intellectual property, since in many cases the foundations of legislation must be laid with those international principles and standards that earlier in the national practice of law is not applied.

Надійшла 19 березня 2013 р.